

ме те подкрепят народната душа, осъзнават, че само с помощта на романтиката могат да отсъдят справедливост на падналите герои. Вазов добре е разбирал това: „Априлското въстание беше недоносче, заченато под упоението на най-пламенна любов и задушено от майка си в ужаса на раждането. То умря, преди да поживее. Това въстание нема даже история. Тъй биде краткокове. Златни надежди, вяра дълбока, сила гигантска и ентузиазъм – капитал от няколко страдалчески века, – всичко нахалост отиде в един миг!

Страшно пробуждане. А колко мъченици! Колко жертви! Колко смърт и падения! Да, и малко героизъм! Но какъв героизъм!“

И двамата се обръщат с пламенен идеализъм към романтиката, водени от националния си светоглед. Насочват вниманието си към типичната родна среда, към унгарските, респективно българските, образи в нея. Отказват се от градените като антитеза героични персонажи на романтиката: от разни Квазимодо до самотните титани, от съдбовното отмъщение. Геронте им са хора, които живеят в хармония със средата и със самите себе си. И Йокаи, и Вазов търсят националното в борбите от близкото минало. Те смятат, че макар и най-възвишеното превъплъщение на националното: прекрасната епоха на дръзките начинания, на самопожертвователни и бляскави личности да е било потъпкано в калта от 204-хилядната руска армия, от башибозуците и редовната турска войска, то би могло да се спаси в поетично видение за настоящето и бъдещето със средствата на поезията, забулена в искрите на романтиката. „Поезията само би го простила и увенчала с лаври геройски – за хатъра на въодушевлението, което изкара кротките анадолски абаджии на средногорските височини – с юблимни височини – с черешовите топове...“

Едно поетическо безумие. Защото младите народи, както и младите хора са поети.“

Ясно е – и най-прочутите им прозаични произведения „Синовете на човека с каменно сърце“ (1869) и „Под игото“ (1894) са героични оди на освободителната борба. Самият Мор Йокаи е замислял романа си като „Песен на нибелунгите“ на новото време: „Самотният народ на една малка, изолирана от света страна със свои сили да се защити с триумф и слава от набезите, надвиснали над него от девет посоки! Да не може да се справи с него само „един“ гигант! Да се насъска срещу му и другият колос на Европа, а той да се пребори и с него, и пак да се налага да се примири сам, да се остави да го погазят! Отде е взел тоз народ митичната си сила за тази Нибелунгова песен на новото време.“

Йокаи и Вазов говорят патетично за националната жертвоготовност, за бляскавите примери на родолюбие. Патриотичният им плам е чужд на съвременните им западни романтични писатели. Дори „1793“ на Виктор Юго е по-аналитична и скептична. (Това е разбираемо, тъй като националната проблематика вече от векове не е въпрос на живот и смърт във Франция.)

Друг аспект на романтиката у Йокаи и Вазов е идеализацията. Те създават нови художествени образи, по-пълнокръвни, изпълнени с повече патриотизъм от техните прототипи. Характерните герои в произведенията им са истински хероси. Йокаи пресъздава цяла поредица от благородни персонажи от епохата на реформите и на освободителната борба, носители на забележителни добродетели, в типично унгарската атмосфера на провинциалните курии (Золтан Карпати, Иван Беренд, тримата Барадлей и т.н.). Вазов не е можел да изобрази